

Елвін Тоффлер

(нар. 1928 р.) – американський соціолог і футуролог, публіцист, громадський діяч. З 1965 р. працює лектором у ряді американських університетів, бере участь у діяльності Фонду ім. Р. Сейджа та Інституту вивчення майбутнього.

Об'єктом теоретичних досліджень Тоффлера є зростаючий ринок знання, інформації у всіх сферах життя суспільства: економіці, освіті, охороні здоров'я, фінансах і бізнесі, сферах масової інформації, дозвілля тощо. Знання стає важливим ресурсом передової економіки, оскільки воно скоро-чує потребу в сировині, робочій силі, часові та капіталі. На світовому рівні, де відбувається боротьба за еконо-мічне панування в ХХІ ст. вступає в дію «стратегічна зброя, що базується на знанні». Робить достатньо радика-льний висновок: знання є найбільш ефективним джерелом та інструментом влади, оскільки воно дає владу вищої якості. Знання часто розподілене ще більш нерівномірно, ніж багатство і зброя, тому перерозподіл інтелекту-альних ресурсів є важливим завданням сучасної цивілізації.

Основні праці: *«Шок майбут-нього»* (1970), *«Третя хвиля»* (1980), *«Метаморфози влади»* (1990), *«Війна та антивійна»* (1993), *«Революційне багатство»* (2006) та ін.

Вступ

Книга описує стару цивілізацію, в якій виріс багато хто з нас, і дає точну і всеосяжну картину нової цивілізації, що народжується. Ця нова цивілізація настільки глибоко революційна, що вона кидає виклик усім нашим старим початковим установкам. Старі способи мислення, старі формули, догми та ідеології, незважаючи на те що в минулому вони процвітали або були вельми корисними, вже більше не відповідають фактам. Світ, який виникає з величезною швидкістю із зіткнення нових цінностей і технологій, нових геополітичних відносин, нових стилів

життя і способів комунікації, вимагає абсолютно нових ідей і аналогій, класифікацій і понять. Ми не можемо втиснути ембріональний завтрашній світ у прийняті вчора категорії. Ортодоксальні соціальні установки або настрої теж не підходять цьому новому світу.

Ідея хвилі – не тільки спосіб організувати величезні маси вельми суперечливої інформації. Вона допомагає нам також бачити те, що знаходиться під вируючою поверхнею змін. Коли ми використовуємо хвильову метафору, відображається багато що з того, що здавалося вельми заплутаним. Часто і вже знайоме постає перед нами в новому, сліпучо яскравому світлі.

Усвідомлюємо ми це чи ні, але більшість з нас вже знаходяться усередині нової цивілізації, чинячи опір їй або створюючи її.

Зіткнення хвиль

Розділ 1. Надборотьба

Нова цивілізація зароджується в наших життях, і ті, хто не здатний побачити її, намагаються подавити її. Ця нова цивілізація несе з собою нові сімейні стосунки, інші способи праці, любові та життя, нову економіку, нові політичні конфлікти, і, понад все, це – змінену свідомість. Частина нової цивілізації існують вже зараз. Мільйони людей вже налагоджують своє життя відповідно до ритмів завтрашнього дня. Інші люди, що бояться майбутнього, біжать в безнадійне, даремне минуле; вони намагаються відновити вмираючий світ, у якому вони з'явилися.

Початок цієї нової цивілізації – єдиний і такий, що володіє найбільшою вибуховою силою, факт часу, в якому ми живемо.

Це – центральна подія, ключ до розуміння часу, що слідує за сьогоднішнім. Це – явище таке ж глибоке, як і Перша хвиля змін, викликана 10 тисяч років назад впровадженням сільського господарства, або як Друга хвиля змін, пов'язана з промисловою революцією. Ми – діти подальшої трансформації – Третньої хвилі.

Розрив сімейних уз, коливання в економіці, параліч політичних систем, руйнування наших цінностей – на все це здійснює вплив Третя хвиля. Вона кидає виклик усім старим владним стосункам, привілеям і прерогативам вмираючих еліт нинішнього суспільства

і створює фон, на якому розгортатиметься основна боротьба за завтрашню владу.

Багато що в цій виникаючій цивілізації суперечить старій традиційній індустріальній цивілізації. Вона є одночасно і високотехнологічною і антиіндустріальною цивілізацією. Вона вимагає нових, простіших, ефективніших і демократичніших урядів. Це – цивілізація зі своїми власними уявленнями про світ, власними способами використання часу, простору, логіки і причинності.

Революційна передумова

Два очевидно контрастних образи майбутнього характерні сьогодні для масової уяви. Більшість людей, в тій мірі, в якій вони взагалі дають собі можливість думати про майбутнє, вважають, що світ, який вони знають, зберігатиметься невизначено довгий час. Їм дуже важко уявити собі абсолютно інший спосіб життя навіть для самих себе, не кажучи вже про те, щоб уявити абсолютно нову цивілізацію. Звичайно, вони визнають, що дещо змінюється. Проте вони вважають, що сьогоднішні зміни абияк пройдуть повз них, і ніщо не переверне звичну їм економічну і політичну структуру. У повній впевненості вони сподіваються на те, що майбутнє стане продовженням сьогодення.

Ця прямолінійна система поглядів приймає різні форми. На одному рівні вона виражається в неперевіренних постулатах, на яких часто ґрунтуються рішення бізнесменів, учителів, батьків і політиків. На більш високому рівні вона виглядає добре оснащеною статистикою, комп'ютеризованими даними і футурологічним жаргоном. Обидва цих рівня зводяться до того, щоб бачити майбутній світ як усе той же світ індустріалізації, світ Другої хвилі, ще в більшій мірі укорінений і розповсюджений по нашій планеті.

Якщо суспільство завтрашнього дня є просто збільшеною версією сьогодення, то нам дуже мало що треба робити, щоб підготувати його. Якщо ж саморуйнування суспільства неминуче зумовлене вже протягом нашого життя, то нічого з цим не можна зробити. Коротше кажучи, обидва цих способи бачення майбутнього породжують відхід від суспільної діяльності і пасивність. Обидва вони сковують нас у стані бездіяльності.

Ця книга заснована на тому, що я називаю «революційною передумовою». Під цим мається на увазі, що, хоча найближчі десятиріччя будуть, мабуть, заповнені переворотами, різноманітними бурхливими подіями і, можливо, ще ширшим розповсюдженням насильства, проте ми не повністю зруйнуємо наше життя. Передбачається, що сильні зміни, які ми зараз переживаємо, не хаотичні і випадкові; насправді вони мають чітку, добре помітну структуру. Крім того, передбачається, що ці зміни мають кумулятивний характер, тобто що вони підсумовуються з якоюсь гігантською трансформацією відповідно до того, як ми живемо, працюємо, розважаємося і мислимо, і що нормальне розумне майбутнє, про яке ми мріємо, можливе. Коротше кажучи, те, що буде викладене нижче, починається з передумови, згідно з якою те, що відбувається сьогодні, – це глобальна революція, дискретний стрибок з погляду історії. Коли ми врешті-решт усвідомлюємо це, то багато на перший погляд безглузких явищ раптом стають зрозумілими. Починає чітко вимальовуватися широка картина змін. І знов постає вірогідність і можливість діяльності заради виживання. Іншими словами, революційна передумова вивільняє наш інтелект і нашу волю.

Передній фронт хвилі

Один з нових могутніх способів підійти до даної проблеми можна назвати аналізом «фронту хвилі». Це погляд на історію як на наступні один за одним хвилі змін і постановка питання наступна – куди несе нас кожна така хвиля.

До настання Першої хвилі змін більшість людей жили усередині невеликих, часто мігруючих груп, які займалися збиранням, рибальством, полюванням або скотарством. У якийсь момент, приблизно 10 тисяч років назад, почалася сільськогосподарська революція, яка поступово розповсюдилася по всій нашій планеті і повністю змінила сільський спосіб життя. Ця Перша хвиля змін все ще не вичерпала себе до кінця XVII ст., коли в Європі раптово виникла індустріальна революція і почалася друга велика хвиля планетарних змін. Цей новий процес – індустріалізація – набагато швидше почав рухатися по країнах і континентах. Таким чином, два окремих процеси змін, що явно відрізняються один від одного, розповсюджувалися по землі

одночасно, але з різною швидкістю. Сьогодні Перша хвиля фактично згасла. Лише дуже нечисленним племінним співтовариствам, наприклад, у Південній Америці або Папуа-Новій Гвінеї, ще належить бути залученими в сільськогосподарську діяльність. Проте сили цієї великої Першої хвилі в основному вже витрачені.

Тим часом Друга хвиля, що революціонізувала протягом декількох сторіч життя в Європі, Північній Америці і деяких інших частинах земної кулі, продовжує розповсюджуватися, оскільки багато країн, що були до того здебільшого сільськогосподарськими, щосили прагнуть будувати сталеливарні заводи, автомобільні заводи, текстильні підприємства і підприємства з переробки продуктів харчування, а також залізниці. Момент індустріалізації ще відчуваємо. Друга хвиля ще не остаточно втратила свої сили.

Хоча цей процес ще продовжується, покладено початок іншому, ще важливішому процесу. Коли прилив індустріалізму досяг свого піку в період після закінчення Другої світової війни, по землі почала рухатися мало ким зрозуміла Третя хвиля, що трансформує все, чого б вона не торкнулася.

Хвилі майбутнього

Кожного разу, коли в тому або іншому суспільстві домінує єдина хвиля змін, відносно легко передбачати структуру майбутнього розвитку. Навпаки, якщо суспільство піддається дії двох або більше гігантських хвиль змін, і жодна з них не є виразно переважаючою, майбутнє постає в розщепленому вигляді. Тоді украй важко виявити значення змін і конфлікти, які вони породжують. Зіткнення хвильових фронтів створює буремний океан, повний течій, що взаємодіють одна з одною, водоверті і вихори, які приховують глибші, важливіші історичні потоки.

Прихований порядок стане видимим, явним, як тільки ми навчимося відрізняти зміни Третьої хвилі від змін, що супутні Другій хвилі, яка йде до свого занепаду. Поперечні течії, що створюються цими хвилями змін, відбиваються на нашій роботі, нашому сімейному житті, наших сексуальних установах і на властивій нам особисто моралі. Вони виявляються в нашому стилі життя і в тому, як ми голосуємо. І для нашого приватного життя і для наших політичних рішень важливо, усвідомлюємо ми це чи ні,

хто ми, живучи в багатих країнах, – люди Другої хвилі, що беруть участь у підтримці порядку, який гине, або люди Третьої хвилі, що створюють абсолютно інше завтрашнє життя, або ж збентежені, загнані в безвихідь люди, що представляють суміш обох цих груп.

Плутократи і вбивці

Конфлікт між угрупованнями, пов'язаними з Другою і Третьою хвилями, насправді є центральною віссю політичної напруженості, за якої відбувається зараз розділ нашого суспільства. Що б не сповідували сьогодні різні партії і кандидати, боротьба між ними означає набагато менше, ніж суперечка про те, хто зуміє витягнути найголовніше з того, що залишиться від конаючої індустріальної системи. Набагато важливішим політичним питанням, як ми побачимо надалі, є не питання про те, хто здійснює контроль над останніми днями життя індустріального суспільства, а питання про те, хто формує нову цивілізацію, яка швидко йде йому на зміну.

Цей конфлікт – «надборотьба» завтрашнього дня. Ця конфронтація між зацікавленими колами Другої хвилі і людьми Третьої хвилі вже розповсюджується, як електричний струм, по політичному життю кожної нації.

Висновок

Розділ 27. Політичний мавзолей

Усі політичні партії індустріального суспільства, всі наші конгреси, парламенти і верховні ради, наші президенти і прем'єри, наші суди і регулюючі органи, наші геологічні нашарування урядової бюрократії, коротше кажучи, всі інструменти, які ми використовуємо, щоб виробляти і здійснювати колективні рішення, застаріли і готові до перетворень. Цивілізація Третьої хвилі не може користуватися політичною структурою Другої хвилі.

Як революціонери, що створили індустріальну еру, не могли управляти за допомогою залишків апарату феодалізму, сьогодні ми знову стикаємося з потребою винайти нові політичні інструменти. Таке політичне послання Третьої хвилі.

Чорна діра

Сьогодні, хоча вся серйозність становища поки не визнається, ми є свідками глибокої кризи не того або іншого уряду, але самої

представницької демократії у всіх її формах. В одній країні за іншою політична технологія Другої хвилі шипить, скрипить і загрозово погано функціонує.

Сьогодні еліти більше не можуть передбачати наслідки своїх власних дій. Політичні системи, через які вони діють, настільки застарілі, настільки відстають від подій, що навіть тоді, коли еліти заради власної користі пильно «контролюють» системи, результати часто виявляються несподіваними і протилежними очікуванім.

Громадяни проявляють більше ніж гнів – огиду і презирство – до своїх політичних лідерів і урядовців. Вони відчувають, що політична система, яка покликана бути штурвалом або стабілізатором в змінному, стрімкому суспільстві, сама зруйнована, крутиться і махає крилами без жодного контролю. От чому група політологів, що недавно проводила дослідження у Вашингтоні, щоб з'ясувати, «хто тут управляє», прийшла до простої, нищівної відповіді. Підсумок їх звіту, опублікований Американським інститутом підприємництва (American Enterprise Institute), підводить професор Університету графства Ессекс (Великобританія) Ентоні Кінг: «Коротка відповідь... має б бути: «Ніхто. Тут ніхто ні за що не відповідає».

Не тільки у Сполучених Штатах, але і в багатьох країнах Другої хвилі, в які б'є Третя хвиля змін, все більш глибоким стає політичний вакуум – «чорна діра» в суспільстві.

Комплекс місії

Комплекс місії – це ілюзія, що ми можемо якимсь чином врятуватися, змінивши людину вгорі. Це благаання про владного, мужнього лідера можна почути сьогодні навіть від найрозумніших людей, тому що руйнується їх звичний світ, тому що їх середовище стає більш непередбачуваним, а їх бажання порядку, структури і прогнозованості зростає.

Друга фатальна помилка про «сильну руку» полягає в невисловленому припущенні, що стиль керівництва, який працював у минулому, працюватиме в сьогоденні або в майбутньому. Але інші цивілізації вимагають зовсім інших якостей керівництва. І те, що сильне в одній людині, може бути недоречним і згубно слабким в іншій.

Тому виникаюча цивілізація Третьої хвилі вимагає абсолютно нового типу керівництва. Необхідні якості лідерів Третьої хвилі ще не цілком зрозумілі. Ймовірно, сила полягає не в самовпевненості лідера, а саме в його або її здатності слухати інших; не в бульдозерній потужності, а в уяві; не в мегаломанії, а в усвідомленні обмеженої природи лідерства у новому світі.

Лідерам завтрашнього дня, цілком можливо, доведеться мати справу з набагато більш децентралізованим і залученим у їхні справи суспільством, суспільством навіть різноманітнішим, ніж сьогоднішнє. Вони вже ніколи не будуть усім для всіх. Насправді маловірогідно, що одна людина коли-небудь утілить у собі всі необхідні риси. Керівництво цілком може опинитися в більшій мірі тимчасовим, колегіальним і таким, що ґрунтується на консенсусі.

Всесвітня мережа

Якби вибір «кращого» лідера був усім, про що ми повинні турбуватися, нашу проблему можна було б вирішити в рамках існуючої політичної системи. Проте насправді проблема йде набагато глибше. Коротко кажучи, лідери – навіть «кращі» – стали непридатними тому, що інститути, через які вони повинні діяти, застаріли. У тугопереплетеній мережі взаємин між країнами національні лідери значною мірою втратили свою ефективність незалежно від риторики, яку вони використовують, і шабель, якими вони брязкають. Їхні рішення зазвичай викликають дорогі, небажані, часто небезпечні наслідки і на глобальному, і на локальному рівнях. Становище уряду і розподіл повноважень з ухвалення рішень безнадійно непридатні для сьогоднішнього світу.

Проблема переплетення

Наші політичні інститути втілюють також застарілу організацію знання. Кожен уряд має міністерства, які займаються окремими сферами, такими як фінанси, зовнішня політика, оборона, сільське господарство, торгівля, пошта або транспорт. Жоден уряд Другої хвилі – навіть найбільш централізований і авторитарний – не може вирішити саме проблему переплетення: як інтегрувати дії всіх цих одиниць так, щоб вони могли регулярно

створювати цілісні програми замість мішанини суперечливих, відмінюючих один одного результатів.

Уряди зазвичай намагаються вирішити цю проблему переплетення через подальшу централізацію, називаючи «царя», який проб'ється через бюрократію. Він робить зміни, випускаючи з поля зору деструктивні побічні ефекти, або сам нагромаджує стільки додаткової бюрократії, що його незабаром усувають від трону. Централізація влади більше не працює. Інша відчайдушна міра – це створення незліченної безлічі взаємозалежних комітетів для координації і перегляду рішень. Проте в результаті виникає ще один набір перегородок і фільтрів, через які повинні проходити рішення, і ускладнюється бюрократичний лабіринт. Наші існуючі уряди і політичні структури застаріли тому, що дивляться на світ крізь окуляри Другої хвилі.

Прискорення рішень

Підігрівання темпу політичного життя, що відображає генералізоване прискорення змін, інтенсифікує сьогоденне руйнування політики і управління. Просто кажучи, наші лідери, вимушені працювати через інститути Другої хвилі, створені для повільнішого суспільства, не можуть виробити розумні рішення так швидко, як того вимагають події. Або рішення з'являється надто пізно, або нерішучість бере гору. Прискорення змін пригнітило здатність наших інститутів ухвалювати рішення, зробивши сьогоденні політичні структури застарілими, незалежно від партійної ідеології або лідерів. Ці інститути безсилі не тільки з погляду масштабу і структури, але також з погляду часу.

Розпад консенсусу

Якщо Друга хвиля породила масове суспільство, Третя хвиля демасифікує його, зрушуючи всю соціальну систему на вищий рівень різноманітності і складності. У всіх кінцях індустріального світу ми чуємо, як політики скаржаться на втрату «національної мети», відсутність «старого доброго духу», руйнування «національної єдності» і раптове, дезорганізуюче розростання осколкових груп з сильним впливом. Саме такий розвиток відноситься у небуття наші уявлення про політичні коаліції та

альянси. У суспільстві Другої хвилі політичний лідер міг з'єднати один з одним півдюжини великих блоків і розраховувати на те, що коаліція, утворена в результаті, на багато років залишиться незмінною. Сьогодні необхідно спресувати сотні й навіть тисячі дрібних і недовговічних груп із специфічними інтересами, і сама коаліція теж виявиться недовговічною. Вона може протриматися достатньо довго, щоб вибрати президента, а потім знову розвалитися наступного дня після виборів, залишивши президента без бази для підтримки його програм.

Ця демасифікація політичного життя, яка відображає всі глибокі тенденції у технології, виробництві, комунікаціях і культурі, які ми обговорили, ще більше руйнує здатність політиків ухвалювати життєво важливі рішення. Специфічні вимоги захльостують законодавчу владу і бюрократію через кожен тріщинку, кожен сумку листоноші і посильного, через квартиру і з-під дверей. Цей величезний потік вимог не залишає часу на обдумування. Крім того, оскільки суспільство змінюється із все більшою швидкістю і рішення, що запізнилося, може бути гіршим, ніж відсутність якого-небудь рішення, кожен вимагає негайної відповіді.

Відсутня більшість перетворює на сміховисько стандартну демократичну риторику. Це примушує нас задаватися питанням, чи може яке-небудь виборче об'єднання бути «представленим» при конвергенції швидкості і різноманітності. У масовому індустріальному суспільстві, коли люди та їх потреби були достатньо однорідними і мали під собою тверду основу, консенсус був досяжною метою. У демасифікованому суспільстві нам не вистачає не тільки національної мети, нам не вистачає також мети для регіону, штату або міста.

Вибух рішень

Дуже велика кількість рішень, дуже швидких, з приводу багатьох дивних і незнайомих проблем, а зовсім не уявна «відсутність лідерів» пояснює сьогодні очевидну некомпетентність політичних і урядових рішень. Наші інститути хитаються від вибуху рішень.

Політична система має не тільки бути здатною приймати і проводити рішення, вона повинна діяти у вірному масштабі, вона

має бути здатною інтегрувати кардинально різні політики, вона має бути здатною ухвалювати рішення з потрібною швидкістю, відображати різноманітність суспільства і реагувати на нього. Якщо вона з цим не справляється, то породжує лиха. Наші проблеми більше не є питанням «лівих» або «правих», «сильного керівництва» або «слабкого». Сама система ухвалення рішень перетворилася на загрозу.

Розділ 28. Демократія двадцять першого століття

Імовірно, буде потрібно вести тривалу боротьбу, щоб радикально реконструювати або навіть здати на злам багато громіздких і все гірше працюючих апаратів представницьких урядів.

Напівпряма демократія

Другим будівельним блоком політичних систем завтрашнього дня має бути принцип «напівпрямой демократії» – перехід від нашої залежності від представників до того, щоб представляти себе самим. Поєднання того й іншого – це напівпряма демократія. Руйнування консенсусу, як ми вже бачили, скидає саму концепцію представництва.

Використовуючи передові комп'ютери, супутники, телефони, кабель, методи опитування й інші інструменти, освічені громадяни можуть вперше в історії почати приймати безліч власних політичних рішень. Можна винайти багато інших пристроїв, щоб поєднувати пряму і непряму демократію. Прямо зараз члени Конгресу і багатьох інших парламентів і законодавчих органів створюють власні комітети. У громадян немає способу змусити законодавців створити комітет, який займався б упущеною або дуже суперечливою проблемою. Але чому самі виборці не можуть мати повноваження прямо, через петицію, змусити законодавчий орган створювати комітети з тем, які вважає за важливі громадськість, а не законодавці?

Розподіл рішень

Відкрити систему більшої влади меншостей і дозволити громадянам відігравати пряму роль в управлінні необхідно, але при

цьому ми проходимо тільки частину шляху. Третій життєво важливий принцип політики завтрашнього дня направлений на руйнування системи ухвалення рішення і передачі рішень туди, куди вони спрямовані. Це не просто перетасовування лідерів, протиотрута від політичного паралічу. Я називаю це «розподілом рішень».

Деякі проблеми неможливо вирішити на локальному рівні. Інші неможливо вирішити на національному рівні. Деякі вимагають одночасних дій на багатьох рівнях. Крім того, відповідне місце для вирішення проблеми не залишається незмінним. З часом воно змінюється. Щоб вийти з безвихіддя в ухваленні рішень, звільнитися від інституційного перевантаження, нам потрібно розділити рішення і перерозподілити їх: розділити їх ширше і змінювати місце ухвалення рішень, як того вимагають самі проблеми.

Еліти, що розширюються

Періодично, коли суспільство здійснювало стрибок на новий рівень складності і вантаж рішень розбухав, виключені групи, відчуваючи нові можливості, посилювали свої вимоги рівних прав, еліти відкривали двері трохи ширше, і суспільство переживало те, що уявлялося схожим на хвилю подальшої демократизації.

Якщо ця картина хоч би грубо вірна, вона говорить нам, що ступінь демократії менше залежить від культури, менше від марксистського класу, менше від мужності на полі бою, менше від риторики, менше від політичної волі, чим від вантажу рішень будь-якого суспільства. Важкий вантаж врешті-решт доведеться розділити через ширшу демократичну участь. Отже, оскільки вантаж рішень соціальної системи розширюється, демократія стає не предметом вибору, а еволюційною необхідністю.

Майбутня надборотьба

Сьогодні рішуча боротьба йде між тими, хто намагається підтримати і зберегти індустріальне суспільство, і тими, хто готовий рухатися вперед, за його межі. Це надборотьба завтрашнього дня.

Інші, більш традиційні конфлікти – між класами, расами і ідеологіями – не зникнуть. Вони навіть можуть, як передбачалося раніше, стати інтенсивнішими, особливо якщо нас наздожене могутня економічна буря. Але всі ці конфлікти поглине надборотьба, оскільки вона лютуватиме у всіх сферах людської діяльності – від мистецтва і сексу до бізнесу і виборів.

Надборотьба між силами Другої і Третьої хвиль проходить, як ламана лінія, через клас і партію, через вікові і етнічні групи, сексуальні установки і субкультури. Вона реорганізує наше політичне життя і додає йому нові риси. І замість гармонійного, безкласового, безконфліктного, неідеологічного суспільства майбутнього вона націлює на кризи, що розширюються, і глибоку соціальну смуту в найближчому майбутньому. Ця надборотьба, яка загострюється, буде вирішальним чином впливати на політику завтрашнього дня і саму форму нової цивілізації. Як партизан у цій надборотьбі, кожен з нас, свідомо або не відаючи того, відіграє свою роль. Ця роль може бути як деструктивною, так і творчою.

Доля творити

Деякі покоління народилися, щоб творити, інші – щоб зберегти цивілізацію. Сьогодні в будь-якій сфері соціального життя – в наших сім'ях, наших школах, нашому бізнесі і церквах, у наших енергетичних системах і комунікаціях – ми стикаємося з необхідністю створювати нові форми Третьої хвилі, і мільйони людей у багатьох країнах вже починають це робити. Чим швидше ми почнемо проектувати нові політичні інститути, засновані на трьох принципах, описаних вище, – влади меншин, напівпрямій демократії та розподілі рішень, – тим більше у нас шансів на мирний перехід. Якщо ми почнемо зараз, ми і наші діти зможемо взяти участь у перебудові не тільки наших застарілих політичних структур, але і самої цивілізації. Як поколінню перших революціонерів, нам дісталася доля творити.

Друкується за: Тоффлер Э. Третья волна / Э. Тоффлер ; [пер. с англ.]. – М. : ООО «Издательство АСТ», 2004. – С. 20–51, 618–698.